

РОЗДІЛ II

БУТТЯ КОНФЕСІЙ В УМОВАХ ПЛЮРАЛЬНОГО СВІТУ

1. Суверенітет конфесій за умов плюральності релігійного життя світу

Конфесійна карта світу була і сьогодні залишається надзвичайно розмаїтою. В історичному аспекті й нині вона постає своєрідним географічно-просторовим континуумом різних конфесій, рухів, релігійних напрямів. Нині у світі нараховується більше 3-х тисяч різних конфесійних утворень.

Поняття «**конфесія**», на наш погляд, характеризує певну сукупність релігійних спільнот (в т.ч. й екстериторіальних), яка вґрунтовується на спільній, офіційно визнаній, концептуально оформленій віросповідній парадигмі, догматиці і храмово-культурній практиці, діє в межах власних приписів, норм, а також законів держав їх знаходження, і може мати чітку організаційно-ієрархічну структуру, певні інституції. Відзначимо, що до конфесій (за визначенням) ми відносимо різні толки православ'я, католицизму, різні напрями протестантизму (баптизм, лютеранство, кальвінізм тощо), ісламу, іудаїзму, індуїзму, буддизму, а також інші релігійні формування, в т. ч. й неорелігійні.

Дане дослідження присвячене важливій, однак недостатньо опрацьованій в науковому сенсі проблемі *суверенітету, незалежності та автономності конфесій, які є суб'єктами плюрального релігійного середовища.*

Ведучи мову про суверенітет, незалежність конфесій в різних іпостасях їх вияву, ми будемо акцентувати увагу здебільшого на християнських конфесіях, ісламі в історичному і сучасному їх вимірах, беручи до уваги, що саме в аспекті означених експлікована нами проблема тематизується найбільш рельєфно. Зауважимо також, що питання суверенітету конфесій, незалежності та автономності останніх у площині глобальних процесів, трансформацій в усіх сферах буття соціуму вельми актуалізувалися як у національному, так і в світовому релігієзнавчому просторі. Помітним у цьому зв'язку є прагнення більшості конфесій зберегти свою самобутність, свою незалежність „неповторність самототожності”, а також до поглиблення межовості між суб'єктами релігійного плюрального континууму.

Аналіз, осмислення наявних процесів у царині означеного нами релігійного комплексу, в його плюральному вияві засвідчує, що останній має

чітку тенденцію до динамічних трансформацій, змін як у кількісному, так і в якісному вимірах. Наголосимо, що ці зміни в конфесійному просторі світу постають як певний наслідок соціально-політичних трансформацій, глобалізаційних процесів, що відбулися за останні два-три десятиріччя в духовній, культурній сферах буття народів, значного посилення міграційних процесів, місійної діяльності релігійних організацій.

Однією з таких змін є подальше „урізноманітнення релігійної карти світу”, яке виявляє себе передовсім у дифференціації християнських конфесій, „ісламського моноліту” та поглибленні відмінностей в буддизмі, інших конфесійних утвореннях. А це, у свою чергу, сприяє активізації процесу плюралізації релігійного середовища. І хоча цей процес має довгу історію свого буття, однак сьогодні він набув у теоретичному і практичному вимірах значної актуальності. Релігійний плюралізм постає нині важливою характеристикою релігійного життя світу. До цього феномена звернута увага багатьох релігієзнавців, в т. ч. й українських.

Більшість дослідників проблеми плюралізму (в його понятійному виразі) акцентує увагу на факті наявності в суспільстві множини незалежних і незвідних одних до інших видів буття, розмаїття ідей, світоглядів, культур, філософських позицій, концептів, релігійних парадигм, переконань. Однак поняття «**плюралізм**» у контексті його змістовного наповнення виявляє свою сутність не лише у множинності, розмаїтті тих чи інших явищ, що піддаються теоретичній експлікації. Це – конституююча, однак лише зовнішня характеристика означеного феномена, який, до речі, в науковому (філософському і релігієзнавчому) дискурсі постає дискусійним й неоднозначним у своєму витлумаченні [Див. наприклад: Никифорова Б. Религиозный плюрализм: локальное измерение глобального процесса // Философские науки. – 2006. – №6. – С. 45-60; Подберезовский И. О плюрализме // Богомыслие. – 2004 – №10. – С. 5-20; Колодний А. Релігійне сьогодення України: роздуми, оцінки, прогнози. – К., 2009 – С. 57-63].

Зауважимо, що релігійний плюралізм у площині дослідження конфесійного середовища, у своєму сутнісному вимірі базується на ряді принципових засад:

по-перше, в глобальному, регіональному, та місцевому вимірах релігійний плюралізм – це передусім наявність фактора багатоконфесійності (релігійного розмаїття), тобто співіснування в суспільному просторі різних конкуруючих віросповідних парадигм, переконань, форм вираження релігійних почуттів; диверсифікації різних шляхів «осягнення абсолюту і релігійної правди», враховуючи той факт, що кожна з них їх носіями визнається істиною;

по-друге, релігійний плюралізм (зокрема в конкретній країні) передбачає в царині співіснування множини суб'єктів міжконфесійних відносин (а це важливо в контексті даного дослідження) „що жоден з них не може домінувати над іншими” [Див: Заблоцький В. Плюралізм соціальний. //

Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002. – С.489]. Вони, зокрема у демократичному секторі держав світу, всі рівні перед законом. Скажімо, в Україні, яка є конфесійно плюралісною країною, принцип рівності релігійних організацій (релігій) перед законом, рівності у свободі закріплений юридично. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», положення статті 35 Конституції України, інші законодавчі акти не містять будь-яких обмежень щодо свободи функціонування певного, окремо взятого віросповідання. Свобода буття конфесій в Україні в їх розмаїтті (сьогодні в країні функціонує понад 120 конфесій, релігійних напрямів, рухів) є конституційно й законодавчо легітимізованим принципом. Останній в контексті свободи буття конфесій, рівності всіх їх перед законом (за винятком країн, де одна з них є державною) зафіксований у конституціях та інших законодавчих актах більшості держав світу і який у своїй основі контамінує з основними положеннями відповідних міжнародних правових документів [Див. наприклад: Государство и религии в Европейском Союзе / Сост. Г. Робберс. – М., 2009].

по-третьє, кожна держава має свої правові принципи в царині утвердження і/або певного обмеження процесу плюралізації релігійного середовища, забезпечення статусу вільної релігійної діяльності конфесійних утворень. Однак (за деяким незначним винятком) у державах, які будують свою політику щодо релігій на принципах демократії, свободи, права, законодавчо не утверджується для громадян та чи інша релігія як обов'язкова, як єдино істинна.

Плюралізм в аспекті заперечення будь-якого домінування однієї точки зору, істини над іншими певною мірою утверджує релятивізм. Такий підхід завойовує все більше прихильників у сучасну епоху постмодерну. Постмодерністська парадигма, на думку відомого німецького теолога Г. Кюнга, «створює множинно-ціннісний плюралістично-холістичний принцип» [Цит. за: Колодний А. Релігійне сьогодення України: роздуми, оцінки і прогнози. – С. 20]. Зауважимо в цьому зв'язку, що постмодерн у своєму концептуальному модусі постулює принцип визнання і сприйняття як цінності культурної і конфесійної різноманітності, що сприяє процесу «анігіляції» гомогенності релігійного середовища, плюралізації останнього, утвердження поліконфесійності;

по-четверте, релігійний плюралізм не нівелює сутність, своєрідність віросповідних матриць, культової практики конфесій; вони постають як певні маркери смислового кордону між ними. Цей принцип відноситься і до сфери вирішення організаційно-структурних проблем буття конфесій. Тобто кожна конфесія є самобутньою і суверенною у своєму віровченні, особливій системі культового і позакультового буття, має власні конфесіональні норми, правила, цінності, які реалізуються в її буттєвій повсякденності. Йдеться про ядро (керигму) конфесіональної самоідентифікації релігійної спільноти, її віросповідної самовизначеності, яка разом з тим постає як нерозривна

єдність внутрішнього і зовнішнього в їх сутнісному ексклюзивному вияві. Ця своєрідність виокремлює будь-яку конфесію в її інакшості, в її (повторимо ще раз) ексклюзивності. Саме остання в аспекті віроповчальної парадигми, культової практики, принципів права, організації, управління постає одним з конституюючих модусів її самобутності, самодостатності, незалежності. Відзначимо, що означений ексклюзивізм характеризує ту чи іншу конфесію, як „володарку вищої, виключої, єдино вірної, апіорної істини, її абсолютної пріоритетності й іманентно властивої їй претензії на незаперечність володіння таким статусом і несприйняття аналогічного статусу інших релігій [Див: Стецкевич М.С. Свобода совести. – СПб., 2006 – С.9]. Для самих конфесій їх власні особливості, характерні ознаки, принципи постають результатом „безпосередньої очевидності” або є „містичною данністю”, „таємницею Одкровення”. Повторимо ще раз, що у цьому аспекті власне віросповідання ототожнюється з Істиною як такою, а свої символи розуміння сакрального – з єдино дійсною мовою світорозуміння взагалі [Аринин Е.И. Религиоведение. Введение в основные концепции и термины. – М., 2004. – С.144].

З іншого боку, означений принцип конфесійного ексклюзивізму безкомпромісно заперечує (відкидає) будь-яке втручання в означену царину релігійного буття інших віросповідань, владних чинників, вона постає як суверенна сфера конфесій.

Релігійний плюралізм як різноманітний світ релігійних традицій, в їх статичних характеристиках, вгрунтовуючись на принципі «рівної свободи» і взаємного „визнання” суверенності конфесій, складових їх ідентичності сприяє забезпеченню «єдності в розмаїтті» як вияву плюралістичної цілосності. Разом з тим додамо, що кожна релігійна традиція (зокрема, на думку, теологів Д.Хіка і Г.Кюнга) постає в умовах конфесійного плюралізму «як локальний рівень глобальної присутності абсолютного у світі». Закономірним є питання – наскільки цей „локальний рівень” співвідносно до конфесій (церкви, іншої релігійної спільноти) в плюралістичному контексті її буття уможливлений у своїй незалежності від будь-яких гетерономних чинників, зовнішньої детермінації? У цьому зв'язку варто відзначити, що функціонування різних конфесій в плюралістичному релігійному континуумі породжує (тематизує) цілий ряд важливих у теоретичному й практичному вимірі проблемних питань.

Йдеться передовсім про такі важливі питання (пов'язані зі свободою буття релігій в плюралістичному світі) як міжконфесійні відносини, суверенітет, незалежність конфесій, автономність релігійних утворень, практичний вияв їх у царині державно-конфесійних відносин, у площині відносин між конфесіями та в їх власному середовищі. Це – взаємопов'язані питання, які у своєму сутнісному вияві мають тісний корелятивний взаємозв'язок. Скажімо, в царині міжконфесійних відносин вельми актуальною є проблема суверенітету конфесій, їхньої незалежності.

Щодо поняття «суверенітет» (від німец. Souveränität, франц. Souveraineté – верховна влада), то воно характеризує принцип повної незалежності суб'єкта суспільних відносин (у нашому випадку конфесій, окремих релігійних організацій, церков) у своїх внутрішніх і зовнішніх справах. Отже, *релігійний суверенітет (суверенітет конфесій) постає у даному контексті як вияв верховенства, незалежності конфесій у вирішенні будь-яких проблем, що стосуються їх віросповідного вчення, богослужбової, культової практики, традицій, догматів, форм релігійного служіння, власного законодавства (релігійних норм, приписів) внутрішньої структури й організації в площині поліконфесійного середовища, як незалежність і свобода від будь-яких посягань на сферу своєї компетенції.*

Отже, поняття „суверенітет конфесій” ґрунтується на неприпустимості будь-якого втручання, гетерономного обмеження їх внутрішнього буття і зовнішньої діяльності в межах закону, поза волею їх вищих керівних органів. В означеному аспекті поняття „суверенітет конфесій” утворює цілий ряд важливих їх характеристик: самоорганізація, самокерівництво, самодіяльність, самозаконність передовсім у своїх внутрішніх справах і правилах, здійсненні своєї місії і функцій через прийняття власних рішень, позбавлених будь-якої зовнішньої фальсифікації. Суверенітет конфесії можна розглядати як логічну (нерозривну) єдність двох модусів – „верховенства й незалежності”, які інкорпоруються в категорію „свобода релігій” – свободу її буття, як свободу її власного самовизначення.

Конститутивною ознакою суверенітету конфесій є їх незалежність, в т. ч. й їх територіальних складових. Незалежність як один з основних аспектів суверенітету конфесій знаходить свій вияв у тому, що останні здійснюють свої функції поза будь-яким втручанням й впливом інших. Тобто, йдеться про те, що незалежність передовсім у внутрішніх справах постає як самостійність конфесій, їх верховних органів у вирішенні ключових питань свого розвитку й діяльності. Зауважимо у цьому зв'язку, що незалежність конфесій не є абсолютною:

по-перше вона (конфесія) діє в конкретному суспільстві, в конкретній державі, в плюральному конфесійному середовищі;

по-друге, кожна конфесія має підкорятися законам держави, де вона функціонує, зобов'язана поважати суверенітет, незалежність інших конфесій, церков і діяти, не наносячи шкоду їхній свободі буття, їхній незалежності. Остання при вирішенні тією чи іншою конфесією зовнішніх справ постає (у своєму вияві) як свобода діяльності з дотриманням певних норм і правил, що не дозволяють зменшувати рівень суверенітету й незалежності інших конфесій.

Наголосимо ще раз, що суверенітет конфесій – це визначальна, ключова й невід'ємна характеристика означеної релігійної спільноти, що засвідчує її „*potentia absoluta*” (абсолютну владу) у своїх внутрішніх справах і

яка постає наслідком уявлень про „абсолютну свободу Бога”. Суверенітет конфесій є абсолютними лише у тому сенсі, що ніхто, будь-який зовнішній і внутрішній чинник не може легально перешкодити їй дотримуватися чітко параметрів віросповідної парадигми, культу, власних норм, приписів і традицій.

Відзначимо, що вище викладене у своєму сутністному вияві дозволяє вести мову про внутрішній й зовнішній компоненти суверенітету конфесій. Зовнішній компонент виявляє себе як радикальне заперечення конфесією верховенства, втручання та зверхності з боку інших конфесій, владних структур у площину своєї компетентності, своїх рішень. Суверенітет конфесій у цьому аспекті, базується на власних нормах, приписах, канонах, догмах, які визнаються абсолютними, незмірно вищими за будь-які зовнішні норми й пропозиції.

Внутрішня складова суверенітету конфесії постає як така, що репрезентує її владу, принципи й підходи у розв'язанні своїх власних проблем (організація богослужінь, вирішення питань структури, кадрів, дисципліни, питань, що стосуються виконання своєї місії). Тобто йдеться про певну внутрішню сферу буття суверенної релігійної спільноти, яка вільна у реалізації своїх завдань від будь-яких нормативних установок зовні. Тобто внутрішній компонент суверенітету конфесії у своїй сутності засвідчує всю повноту її влади, її свободу і незалежність від чужих норм, правил у внутрішній царині свого буття.

Конфесія (церква, інші релігійні спільноти) як організаційно й інституційно оформлена суспільна структура є суверенною, незалежною відносно інших конфесій. Тим більше, в демократичній країні, в плюральному конфесійному середовищі діяти має і значною мірою діє принцип, зафіксований в Дегестах римського права: „*Par in parem non habet imperium*” („Рівний над рівним не має влади”) [Цит. за: Козловски П. Общество и государство: неизбежный дуализм. – М., 1998 – С. 180].

Тому в міжконфесійних відносинах у релігійно плюральній площині їхнього вияву означений принцип повинен бути імперативним. У таких відносинах кожен їх учасник є суб'єктом у повному значенні цього поняття і аж ніяк не об'єктом. При такому підході суверенітет суб'єктів (конфесій) постає реальністю. В такого типу відносинах (діалозі) виключається будь-яке нав'язування думок, зразків дії, поведінки. Суттєвий принцип і умова цього процесу конфесійних взаємовідносин суверенних суб'єктів – це їх свобода, їх автономність. Ми поділяємо в цьому зв'язку думку індійського філософа С. Вивекананда про те, що в умовах плюральності й свободи віросповідань – «ідея, що ви зможете змусити інших розвиватися й допомогати їх розвитку і, що ви можете вказувати їм, і спрямовувати їх, завжди зберігаючи за собою свободу повчати, – нісенітниця, небезпечна і шкідлива неправда» [Цит. за: Скороходова Т. Г. Понимание Другого в философии Бенгальского Возрождения // Вопросы философии. – 2010. – № 2. – С.145].

До цього додамо, що з правової точки зору суб'єкти плюрального конфесійного простору є суверенними або самостійними, вільними у своїх рішеннях, якщо «кожен з них, – говорячи словами І. Канта, – є сам собі паном і не залежить від абсолютної волі іншого..., рівного йому чи такого, що стоїть над ним» [Див.: Кант І. Метафізика нравов. / Кант І. Сочинения. В 6-ти т. – Т.4, ч.2. – М., 1965. - С. 238].

Таким чином, коли йде мова про суверенітет, незалежність конфесій, то акцентується увага на сутнісних їх аспектах, а це, як уже відзначалося, віросповідна парадигма, культ, канони та традиції, все те, що формує цілісність самобутність, самодостатність, стверджує автономність конкретного віросповідання і постає у своїй цілісності як зона табу від зовнішнього втручання.

З філософії відомо, що «будь-яке суще (у нашому випадку конфесія, релігійна спільнота – М.Б.) має деяку основу («суть») своєї якісної визначеності, але ця основа або суть (внутрішнє, глибинне в явищі) може існувати тільки завдяки оточенню, яке обмежує і тим визначає кордони сущого» [Лісовий В. Автономія і гетерономія.// Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002. – С. 8]. Суверенітет конфесій в площині вияву сутнісних елементів її буття в поліконфесійному середовищі (як своєрідному оточенні) може розглядатися як абсолютний, хоча ця абсолютність обмежена історичним, суспільним контекстом, відносинами держави й релігійних організацій тощо. Зовнішня іпостась незалежності останніх в їх публічній діяльності, культовій практиці підпадає під певні обмеження як в полі конфесійному середовищі (принцип свободи релігії), так і в державному законодавчому полі, які постають як необхідні в демократичному соціумі.

Зауважимо, що вперше питання про суверенітет як в законодавчому, так і судовому аспекті було підняте саме в церкві. Проблема суверенітету виникла не в середньовічній державі, а в церкві, як проблема про право папи або собору приймати остаточні рішення з питань віри» [Див.: Козловски П. Общество и государство: неизбежный дуализм. – С. 128].

Отже, проблема суверенітету, особливо християнських конфесій, церков – це давня проблема, яка експлікувалася в християнстві як незалежність від держави, а пізніше і від інших конфесій. Скажімо, християнство з самого початку зафіксувало свою позицію щодо „профануючого світу”. Максима Ісуса Христа: „Віддайте кесарева – кесарю, а Богові-Боже” (Мк. 12:17) як базова істина християнства постала підґрунтям диференціації релігії і політики, їх відокремлення з акцентом на тому, що „царство духу, царство розуму не повинні і не можуть бути підпорядковані світській реальності,» [Див.: Зидентоп Л. Демократия в Европе. – М., 2001. – С.245]. В цьому аспекті ідея суверенітету церкви знайшла своє практичне відображення в принципі дуалізму держави і релігії. Цей дуалізм був самим динамічним компонентом структури західноєвропейського

соціуму. Він виявляв себе перманентною детермінантною конфліктів між церквою (католицькою) і державою, які в тій чи іншій формі поставали, зокрема, протягом усього Середньовіччя.

Нагадаємо, що проблеми суверенітету церкви, її автономності й незалежності від світської влади були теологічно обґрунтовані ще отцями церкви: Афанасієм Александрійським, Амвросієм, Іларієм, Василем Великим, Григорієм Ниським, а також Августином. Папа Григорій Великий проголосив принцип „верховенства духовної влади над світською”, а папа Григорій VII стверджував, що втручання влади (імператора) в церковні справи є такими, що протирічать божественній справедливості й, що він готовий “на смерть боротися за „свободу церкви”, за її повну незалежність від світської влади” [Див.: Tierney B. Religious Rights: A Historical Perspective// Religious Liberty in Western Thought / ed. By. N.B.Reynolds, W.C.Durham – Atlanta, 1996. – P. 35].

Папоцезаристські ідеї Григорія VII знайшли теоретичну і практичну підтримку в багатьох його наступників (хоча із різним успіхом). Наприклад, при папі Боніфації VIII (1235-1304) католицька церква досягла вершин свого суверенітету. В означений період вона постає як незалежне конфесійне утворення в Західній Європі під егідою папи. Вона сама вирішувала церковні питання, а нерідко й світські. До речі, перший звід канонічного права – „Кодекс Граціана (XII ст.) - закріплював юрисдикцією церкви не лише в морально-релігійних проблемах, а й у світських справах [Див.: Демиденко Г.Г. Історія вчень про право і державу. – Харків, 2001. – С. 66].

У той же час „східна церква, як наголошує російський історик, богослов А.В.Карташов, проживала свій класичний творчий період при системі, яка не гарантувала належної їй внутрішньої свободи” й автономності [Див.: Карташев А.В. Церковь. История. Россия. – М., 1996. – С. 229]. Можна сказати, що православна церква (конфесія) „віддала свою „свободу”, свій суверенітет до рук цезарів, імператорів.

Католицька церква, як свідчить історія, активно відстоювала свою суверенність, „інституцію оригінального і автономного впорядкування, яка наслідує цілі, що не входять ні в приватну, ні в державну ділянку, зі значним сферами внутрішньої автономії, позбавленими будь-якого втручання цивільної влади” [Більш детально про це див: Мудрий С., проф. Публічне право церкви і конкордати. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 45-64].

Відносини між католицькою церквою і державою аж до II Ватиканського Собору набули певних змін, різних підходів, типів їх розвитку й утвердження. В цьому процесі активно використовувалися „конкордатний інструмент”, система договорів. У цьому аспекті, до речі, показовим є договір між Італією і Святим Престолом у 1929 році. В Преамбулі договору відзначалося, що „для забезпечення абсолютної і явної незалежності Святого Престолу, необхідно гарантувати йому незаперечний суверенітет, в т.ч й в міжнародних відносинах [Див.: Кольяр К. Международные организации и

учреждения. – М., 1972. – С. 122]. В 1984 році в конкордаті Ватикану й Італійської держави зафіксовано визнання «незалежності і суверенітету Римської церкви» Конкордат, незважаючи на свою специфіку, є міжнародним договором, суб'єкти якого (держава і церква) постають суверенними і незалежними у власній сфері діяльності. Традиційно об'єктом конкордатів постає свобода релігії (католицької церкви), її автономність, незалежність. Церква через конкордат прагне захистити фундаментальні й універсальні принципи свого існування і діяльності в конкретній державі. Остання через конкордати повинна визнати й гарантувати свободу й автономність церкви в організації і виконанні властивих їй функцій.

Отже, католицька церква після Другого Ватиканського Собору (1965 р.) визнала, що свобода релігії (в широкому контексті цього поняття), гарантована міжнародними правовими документами, охоплює і свободу церкви. Остання і держава „незалежні й автономні у своїх власних „володіннях”. Такі підходи ми знаходимо при аналізі сучасних державно-конфесійних відносин у багатьох демократичних державах.

Таким чином, суверенітет конфесій як принцип більш рельєфно виявляє себе в окремії державі, в її плюральній релігійній і світоглядній царині. Він контамінує з певними принципами державно-конфесійних відносин. У контексті цих відносин суверенітет можна розглядати через призму поняття «автономія» (від грец. αὐτονομία – незалежність, від autos – сам, nomos – закон) як відносну самостійність конфесій у вирішенні питань свого буття. Іншими словами, поняття «автономія» характеризує наявну міру незалежності релігійних спільнот у царині свого функціонування, практичної реалізації своєї віросповідної матриці й культу від зовнішньої причинної зумовленості та втручання, держави. Автономія постає як певна самодостатність конфесій (церкви) і її внутрішнє самозаконодавство. А в узагальненому вимірі автономність є своєрідний атрибут певним чином організованого колективного життя, яким є конфесія, церква.

Зрозуміло, що автономія релігійної спільноти не сприймається як абсолютна незалежність від держави. Вона вказує, що в діяльності цих спільнот є сфери, в які державне втручання має бути заборонено. Часто дослідники феномену автономії церкви акцентують увагу на так званій духовно-організаційній її незалежності. Автономію конфесій (релігійних спільнот) тією чи іншою мірою визнає більшість сучасних держав (за винятком тоталітарних і тих, де одна з конфесій є державною). Відзначимо, що проблема конфесійної автономії не вписується і в практику буття деяких ісламських держав. Більшість дослідників проблем суверенітету конфесій, автономії релігійних спільнот у площині державно-конфесійних відносин наголошує на тому, що держава має охороняти автономію релігійних організацій, „забезпечували їм свободу буття в суспільстві, право жити за своїми законами й внутрішніми догматичними настановами, нормами, отже бути незалежними” [Див.: Подопригора Г.А. Государство и религиозные

организации (административно-правовые вопросы). – Алматы, 2002. – С. 182-183].

Зрозуміло, що межі автономності релігійних спільнот у різних державах, її сутнісне наповнення є різними. В Німеччині, наприклад, принцип автономії конфесій, церкви забезпечується конституційно: «невтручання в релігійну практику гарантовано». А право на їх самовизначення (ст. 137 (3) і ст. 140 Основного Закону) «можна розглядати як центральний момент правового і соціального існування конфесій, церков у Федеративній Республіці Німеччині». Тут кожна релігійна спільнота може, незалежно від свого правового статусу, керувати своїми справами самостійно, повноцінно, в автономному режимі здійснювати свої функції. В Литві також внутрішня автономія релігійних спільнот гарантована Конституцією (ст.43). Вони можуть здійснювати свою діяльність у відповідності зі своїми канонами, правилами, врівченнями.

У відповідності із законодавством Австрії автономія церков, інших зареєстрованих релігійних спільнот охоплює сферу догматики, освіти, релігійного сумління, власного законодавства і юрисдикції, структури, кадрової політики тощо. Разом з тим церква (як будь-яка асоціація) – суб'єкт законодавства держави. В Естонії автономія в правовому контексті експлікується як право на самоуправління і право на продукування власних правил [Див.: Государство и религия в Европейском Союзе. – М., 2009]. До речі, в ст. 5 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» зафіксовано, що держава бере право і законні інтереси релігійних організацій під свій захист, «бере до відома і поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій». В Україні релігійна організація не повинна втручатися у діяльність інших релігійних спільнот і в будь-якій формі проповідувати ворожнечу. Це – вимога закону. Кожна конкретна держава, забезпечуючи автономію релігійних спільнот, вводить і певні обмеження на її вияв. При аналізі рівня автономності церков в окремих державах слід враховувати історичний, юридичний, політичний контекст, місце і роль тієї чи іншої конфесії в суспільстві.

При аналізі проблем суверенітету слід враховувати також різні аспекти, пов'язані з функціонуванням конфесій, їх територіальних організацій, автономних релігійних спільнот, скажімо, проблеми формування альтернативного православ'я, прозелітизму, канонічних територій тощо.

Конфесії, релігійні організації мають свої уявлення про суверенітет, незалежність, автономію. Скажімо, окремі протестантські церкви є незалежними і суверенними у своїх внутрішніх справах від інших таких же об'єднань одновірців. Суверенні (автономні) у своїй діяльності (в межах закону) і т. з. «вільні церкви», які діють в ряді країн Європи.

Проблема суверенітету конфесій в умовах плюральності релігійного життя світу є складною і багатоаспектною у своїй сутності. Вона не одержала ще свого глибокого, системного наукового (релігієзнавчого) осмислення,

незважаючи на наявні дослідження окремих її аспектів. Ця проблема є надзвичайно актуальною в практичному вимірі, в контексті утвердження демократичних принципів державно-конфесійних й міжконфесійних відносин.

2. Міжнародний досвід міжрелігійного діалогу

Необхідність міжрелігійного спілкування існувала завжди, хоча не завжди усвідомлювалася його учасниками. Діалог релігій (тобто, розмова, бесіда) в тих чи інших формах відбувався впродовж всієї релігієгенези. Появу тих чи інших нових релігій можна сприймати як результат такого діалогу. Хоча на кожній стадії діалог мав свою мету. Спочатку ті, що вели такий діалог, мали апологетичну мету – прагнули захистити чистоту свого вчення. Потім – творчу, покликану сформувати у догматичну форму основи свого вчення. Зрештою – євангелізаційну, прозелітичну, що виявлялася у прагненні довести правдивість свого вчення й поширити його серед інших людей, переконуючи їх приєднатися до нього.

Історія міжрелігійного діалогу. Вона наповнена різноманітними сторінками взаємин віруючих різних віросповідань: від глухого мовчазного непомічання, ворожого протистояння до дуже рідких випадків підтримки та порозуміння. На пам'ять приходять конкретні приклади, зокрема відомий факт зусиль римської влади щодо зняття напруги між християнами і нехристиянами в IV ст. Саме Міланський едикт 313 року, визнавши права християн на сповідання своєї віри в Бога, створив своєрідний правовий прецедент для міжрелігійного діалогу. Але останній можливий в багаторелігійній країні. Відомо, що більшість середньовічних європейських держав поставали як моноконфесійні країни, в яких не передбачається ніяких міжрелігійних дискусій. Вони актуалізуються і стають реальністю з поділом вже існуючої або появою нової релігії. Спілкування між релігіями існувало завжди, тільки раніше, коли були більш менш визначені кордони релігій, міграція населення, а відтак і релігійних традицій, воно не знало такої інтенсивності. Це спілкування носило природний характер і виникало із-за природної необхідності. В Середньовіччі релігії спілкувалися між собою не завжди мирно, особливо в епоху релігійних воєн. До XIX століття потреба у міжрелігійному діалозі не усвідомлювалася як умова для збереження людської культури від кризи і знищення.

Тільки з індустріалізацією суспільства, його глобалізацією постала необхідність не лише усвідомити, а й практично реалізувати діалогічний формат спілкування віруючих різних релігій. Першими до такого усвідомлення підійшли країни, де релігійне багатоманіття лежало в основі